

Fyrisetingin *fyri* í føroyskum

On the preposition 'fyri' in Faroese

Språket toler stor variasjon, og variasjon kan vere ein rikdom (Sandøy, 2008: 189)

Jógvan í Lon Jacobsen og Hjalmar P. Petersen

Fróðskaparsetur Føroya,

Føroyamálsdeildin.

V.U.Hammershaimbsg. 16.

FO-100 Tórshavn.

Teldupostur: jogvanlj@setur.fo / hjalmar@setur.fo

Úrtak

Greinin er um, í hvønn mun fyrisetingin *fyri* móguliga kann stýra hvønnfalli, har hon fyrr stýrði hvørjumfalli, ella um fólk kunnu hava variatión í báðum föllum. Ein spurnablaðskanning vísir, at munur er á málnýtsluni hjá teimum eldru og teimum yngru málbrúkarunum. Háttalagið, sum nýtt er, er ein kvantitativ korrelatiónsgreining.

Abstract

The question we adress in this article is to what extent the preposition *fyri* 'for' might govern the accusative where it used to govern the dative. In order to find out if this is so, young and old speakers of Faroese have answered a grammaticality judgment test, and it is the results of this test that we present the reader for here.

1 Inngangur¹

Endamálið við hesi greinini er at kanna fallnýtslu eftir fyrisetingina *fyri* í nútíðarføroyskum. Eins og víst í Barnes (2001[1981]), so stýrir hon hvønn- ella hvørjumfalli. Í (1a) er hvønnfall; í (1b) er hvørjumfall:

- (1) a. Teir blakaðu hann niður **fyri klettin**
- b. **Fyri einari viku** síðani fór hon avstað

---

¹ Vit skulu takka Helge Sandøy, prof. fyri viðmerkingar til greinina.

Spurningurin, vit her seta, er, um tað ber til at hava hvønnfall fyri hvørjumfall; t.e., ber til at siga (2) fyri (1b):

(2) **Fyri eina** viku síðani fór hon avstað

Eftir føroyskum málreglum er (2) ein 'skeivur' setningur, tí tann merkingarligi leikluturin TÍÐ skal hava hvørjumfall eftir fyrisetingina *fyri* eins og í (1b), Barnes (2001[1981]).

Í hesi greinini hava vit valt eitt samfelagsmálvísindaligt sjónarhorn í spurninginum um fallnýtslu til tess at vita, um nakrir felagsliga treytaðir munir ella líkleikar vísa seg í svarunum. Samfelagsmálvísindaligir brigdilar eru slíkir sum *aldur*, *kyn* og eitt nú *sosial stætt*. Hesir brigdilar kunnu vera avgerandi fyri, hvør málburður verður nýttur. Tað kann vera soleiðis, at fólk úr eini vissari sosialari stætt hava ein málburð, sum ikki er sum tann hjá aðrari sosialari stætt (Labov, 1963). Tað kann eisini vera soleiðis, at brigdilin *aldur* hevur týdning. Eitt nú er víst í føroyskum, at ungfolk góðtaka noktan + boðshátt sum í *ikki tak bókina*, meðan eldri ikki góðtaka ein slíkan setning. Ístaðin vilja tey hava tað vanliga mynstrið *tak ikki bókina* (Petersen, 2008).

Tann áhugaverdasti felagsligi brigdilin, sum vit hava funnið fram til viðvíkjandi *fyri* + hvønnfall í staðin fyri hvørjumfall, er *aldur* á heimildafólkunum.

2 Háttalag

Til tess at finna útav, hvat fall summi nýta eftir *fyri*, varð ein kvantitativ spurnablaðskanning gjørd í 2012. Her vórðu skúlanæmingar í framhaldsdeildini spurdir, men eisini næmingar á Fróðskaparsetrinum (læraraskúlanum og Føroyamálsdeildini) og fólk í Tilhaldinum í Havnini, sum er eitt hús, har pensjonistar hittast. Júst hvussu nógv heimildarfólk talan er um kemur fram í 2.2.

Kanningin fevnir um tríggar aldursbólkar, sum vit hava kallað 14-17 ár, 20-45 og 60+. Hetta kann geva eina ábending um, hvørt til dømis tey yngri nýta meira hvønnfall enn tey, sum eru frá 60 árum og uppeftir, ella móguliga øvut. Meira verður sagt um sjálvt spurnablaðið og setningarnar niðanfyri. Tølini vórðu sett inn í forritið NSD stat, har roknað varð út, um tað var signifikantur munur at síggja millum eitt nú ættarliðini.

2.1 Brigdlarnir og háttalag

Teir másligu brigdlarnir, sum nýttir vórðu í kanningini, síggjast her (*v* er stytting fyri *variabel*). Vit hava upprunaliga *fyri* + hvørjumfall sum í Barnes (2001[1981]),

men hava so sett inn setningar við *fyri* + hvønnfall, t.d. s(etningur)12 'Í dag stóðu triggjar konur **fyri rættin** ákærðar fyri at hava koyrt við kenning'. Hesin setningurin og tann rætti hvørjumfalssetningurin s3 'Í dag stóðu triggjar konur **fyri rættinum** ákærðar fyri at hava koyrt við kenning' vóru í spurnablaðnum (tó ikki við feitari skrift av fyrisetningarheildini eins og her), men testsetningarnir eru blandaðir, soleiðis, at setningarnir ikki koma hvør eftir annan. Tí standa eitt nú s3 og s12 ikki hvør beint eftir annan. Aftur at hesum eru onkrir fullkomiliga ógrammatiskir setningar, t.d. s5 'Jógvan las bókina ikki'. Helst skuldu øll heimildarfólkini svara, at hesin setningurin als ikki ber til í føroyskum (og tað gjørdtu tey). Á henda hátt fingur vit eitt slag at kontrolli av heimildarfólkunum, t.e., at vita, um tey tóku kanningina fyri fult. Heimildarfólkini høvdu fýra svarmøguleikar, sum vóru (1) setningurin er rættur, (2) setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann sjálv/ur, (3) setningurin er ivasamur og (4) setningurin er skeivur. Við 'rættur' og 'skeivur' er her ikki meint, um setningarnir eru rættir ella skeivir eftir normativari mállæru. Setningarnir eru rættir ella skeivir eftir metingini hjá teimum spurdu, og hetta fingur tey at vita, áðrenn kanningin byrjaði.

Teir felagsligu brigdlarnir vóru: v23 Aldur, v24 Kyn, v25 Skúli, v26 Hevur tú altíð búð í Føroyum?, v27 um nei, hvussu leingi hevur tú so búð aðrastaðni enn í Føroyum?, v28 Hvar býrt tú (navn á bygd, býi)? Í greinini hava vit bara teir brigdlarnar við, sum vísa variatiún.

Hetta háttalagið við spurnabløðum hevur sínar veikleikar. T.d. kunnu tað vera orð í onkrum av setningunum, sum tey ungu ikki sjálv nýta, t.d. *ansur* (s6 og s15) og *dylja* (s7 og s16), sum ger, at tey ikki halda setningin vera rættan ella at tey ikki sjálv høvdu sagt so, í staðin fyri at meta setningin við støði í fallnýtsluni.

2.2 Heimildarfólkini

Tey yngstu heimildarfólkini eru skúlanæmingar í framhaldsdeildini. Av praktiskum orsökum valdu vit nakrar skúlar í Havn og ein í Vágum. Av tí at vit ikki arbeiða við landafrøðiligum brigdlum, hevur ikki verið neyðugt at hava eina landafrøðiliga breidd í heimildarúrvalinum. Skúlararnir, sum lótu heimildarfólk til kanningina, vóru Venjingarskúlin í Havn (37 næmingar), Eysturskúlin í Havn (34 næmingar), Miðvágs-Sandavágs skúli (27 næmingar), Lærarakúlin (17 lesandi), Føroyamálsdeildin (10 lesandi) og Tilhaldið (34 pensjonistar). Til samans eru 159 heimildarfólk við í kanningini. Kynsbýtið er heldur ójavn, tí kvinnurnar eru í meiriluta samanborið við menninar: 60 menn (37,7 %) og 97 kvinnur (61,0 %), tvey fólk upplýstu ikki kyn.

Vit hava býtt heimildarfólkini sundur í triggjar aldursbólkar: 14-17 ár, 20-45 og 60+. Talið á heimildarfólkum í hvørjum aldursbólki sæst í talvuni.

Talva 1. Heimildarfólkini.

Aldursbólkar	Tal	Prosent
14-17 ár	98	61,6
20-45	27	17,0
60+	34	21,4
Til samans	159	100,0

Bólkurin 14-17 ár eru alt næmingar í framhaldsdeild, meðan tey flestu heimildarfólkini í aldursbólkinum 20-45 eru lesandi á Læraraskúlanum og Føroyamálsdeildini og eru í 20'unum og 30'unum. Bólkurin 60+ eru fólk úr Tilhaldinum, sum er eitt tilhaldstað hjá pensjonistum. Tað misjavna talið á heimildarfólkum í teimum trimum aldursbólkunum kann vera ein vansi reint hagfrøðiliga.

Talva 2: Heimildarfólk og hvaðani tey eru.

Navn	Tal	Prosent
Venjingarskúlin	37	23,3
Eysturskúlin	34	21,4
Miðvágs-Sandavágs skúli	27	17,0
Læraraskúlin	17	10,7
Føroyamálsdeildin	10	6,3
Tilhaldið	34	21,4
Til samans	159	100,0

3. Føll í føroyskum. Eitt stutt yvirlit

Her er eitt stutt yvirlit yvir fall og fallnýtslu í føroyskum. Plásstrót ger, at tað bara eru høvuðsdrøgin, sum verða lögð fyrri lesaran.

Í dag eru trý føll virkin í føroyskum talumáli: hvørfall, hvønnfall og hvørjumfall (Lockwood, 1977; Thráinsson o. fl. 2004/2012; Petersen and Adams, 2009). Hesir høvundar nevna, at hvørsfallið ikki er virkið í nútíðarføroyskum, og summir málfrøðingar vænta, at fallnýtslan fer at minka uppafur meira sum frá líður (Braunmüller, 2001). Hetta er í samsvari við ta stigskipan, sum sett er upp fyrri fallburturfall, og sum er: *hvørfall* > *hvønnfall* > *hvørjumfall* > *onnur føll* (Hawkins, 2004: 70-71; Allen, 2008: 20). Eftir hesi stigskipan kann roknast við, at hvørjumfallið verður tað næsta fallið, sum fellur burtur í føroyskum, og verður borið saman við tey eysturnorrønu málini danskt og svenskt, so fer fallskipanin eina ferð at enda við, at føroyskt hevur tvey føll: hvørfall og hvønnfall (t.e. oblikt fall) .

Tað er, í stórum dráttum, sagnorðið, fyrisetingin ella lýsingarorðið í einum setningi, sum ger av, hvat fall eitt navnorð fær. Ávirkið *tann gamla hundin* er hvønnfall í (3a), tí sagnorðið *at elska* krevur hvønnfall. Í (3b) stendur ávirkið í hvørjumfalli, tí *bjarga* krevur hvørjumfall. Í (3c) er *mammu sínari* hvørjumfall, tí lýsingarorðið *ólíkur* krevur hvørjumfall, og í (3d) er *borðinum* hvørjumfall, tí *á* krevur hvørjumfall:

- (3) a. Marjun elskar **tann gamla hundin**
 b. Marjun bjargar **tí gamla hundinum**
 c. Jón er ólíkur **mammu sínari**
 d. Lampan stendur **á borðinum**

3.1 Hvørvur hvørjumfallið?

Eftir stigskipanini um fallburturfall *hvørfall* > *hvønnfall* > *hvørjumfall* > *onnur føll* kann roknast við, at hvørjumfallið viknar í føroyskum, og ein kanning hjá Jónssyni (2009) vísir, at hvørjumfallið í føroyskum leingi hevur verið viknandi. Eftir lýsingarorð verður tað ikki nógv nýtt (Jónsson and Pétursdóttir, 2010), sbr. (4a-c). Fólk góðtaka hvørjumfall eftir *líkur*, men ikki eftir *vanur*:

- (4) a. Føroyski hesturin er **líkur [tí] íslenska hestinum**
 b. **Norðmenn eru ikki vanir vindmyllum*
 c. *Norðmenn eru ikki vanir við vindmyllur*
 (Jónsson and Pétursdóttir, 2010: 106)

Tað ber ikki longur til at siga *vanir vindmyllum, t.e. lýsingarorðið kann ikki longur taka hvørjumfall. Ístaðin er neyðugt at hava eina fyriseting: *vanir við vindmyllur*.

Tá ið talan er um ópersónligar konstruktiónir sum *okkum tørvar vatn*, er alt vanligari at nýta hvørfall, (5a), og aftur er hetta eitt dømi um hvørjumfallsmiss (Petersen, 2002; Jónsson and Eythórssen, 2005). Í (5a) verður hvørfall nýtt fyri hvørjumfall, og her er enntá samsvarsbending ímillum *familjur* og sagnorðið *tørva*. Tað upprunaliga mynstrið var, at grundliðurin var í hvørjumfalli, meðan sagnorðið var í triðja persóni í eintali, sbr. (5b), har sagnorðið hevur eintalsformin *tørvar* sjálvst um *familjum* er fleirtal:

- (5) a. **Familjur** tørva pápar
 b. **Familjum** tørvar pápar

Eitt sagnorð sum *hjálpa* krevur hvørjumfall: *hjálpa einhvørjum*. Verður tað sett í tolsøgn, var tað upprunaliga soleiðis, at hvørjumfallið varðveittist, sbr. **manninum** í (6b):

- (6) a. Marjun hjálpir **manninum** upp á turt aftur
- b. **Manninum** varð hjálpt upp á turt aftur

Men hetta er broytt soleiðis, at mynstrið nú er:

- (7) a. Marjun hjálpir **manninum** upp á turt aftur
- b. **Maðurin** varð hjálptur upp á turt aftur.

T.e., í staðin fyri *manninum*, (6b), verður hvørfall brúkt, (7b). Her vísa kanningar, (Eythórsson, 2010), at tað mest er við sagnorðunum *takka* og *heilsa*, at fólk góðtaka hvørjumfall.

Tá ið talan er um eitt beinleiðis ávirki, eru dømi í føroyskum talumáli um variatióin ímillum hvørjumfall og hvønnfall. Frá talumáli hava vit (8):

- (8) a. ...fyri at **mótmæla stjórnina**
- b. Eg **mótmæli privata og hemmiliga holið** hjá Kára Post

Setningurin (8a) er úr útvarpstíðindunum tann 24/07/2013, og her stýrir sagnorðið *at mótmæla* hvønnfalli, ikki, eins og væntað, hvørjumfalli. (8b) er frá Facebook, og eisini her høvdu vit væntað *mótmæla privata og hemmiliga holum*, men so er ikki.

Hetta sagnorðið *mótmæla* er eitt sagnorð ‘of attitude or interaction’, og sum sæst, kann hvønnfall nýtast, men tað er ikki heilt vanligt. T.d. nýttu 87,6% ung á miðnámskúlum hvørjumfall eftir *takka*, sum eisini hoyrir til henda merkingarbólk (*eg fari at takka hasum barninum fyri gávuna*), og 25% góðtóku hvønnfall (*Janus takkar hatta barnið fyri at lesa so týðiliga*), Petersen (2014). Hetta saman við (8a) og (8b) vísir, at her er variatióin í málinum.

Broytingin frá hvørjumfalli til hvønnfall er at síggja eftir sagnorð, sum siga frá broyting av støðu (**søkkja gomlum skipum* > *søkkja gomul skip*) og eftir rørslusagnorð sum: *lyfta steinin* fyri *lyfta steininum* (Jónsson, 2009: 223). Eisini sæst variatióin eftir *náa* (eitt teliskt sagnorð), *útiþýsa* og *mótmæla* (verbs of attitude or interaction), *møta* og *stýra* (onnur sagnorð). Vit fara ikki meira í smálutir, í hvønn mun eginleikin hjá ávirkinum og merkingin hjá sagnorðinum hevur ávirkan á hvørjumfall > hvønnfall-gongdina ella variatióinina ímillum hesi bæði føllini. Hin áhugaði lesarin kann leita til Jónsson (2009).

Tá ið talan er um eitt óbeinleiðis ávirki, er hvørjumfallið enn nóg nýtt í føroyskum, (Thráinsson o.fl., 2004; Petersen, 2010; Fiebig, 2012), og eisini í tolsøgn (9b), Eythórsson (2010: 120).

- (9) a. Jón gav **gentuni** eina teldu
b. **Gentuni** bleiv givin ein telda

Umframt at vera nóg nýtt sum óbeinleiðis ávirki, (9a), og í tolsøgn, (9b), er hvørjumfallið eisini sterkt eftir fyrisetingar sambært Jónsson (2009: 208), sbr. eisini Thráinsson o.fl. (2004). At hetta er so, sæst m.a. í (10). Her góðtóku 77,4% hvørjumfall, meðan 21,6% góðtóku hvønnfall. Tá ið spurt varð um hvønnfall, t.e. tað 'skeiva' fallið, søgdu 62,8%, at setningurin var skeivur. Men tøluni í (10) vísa eisini nakað annað: Nevniliga at 21,6% siga at hvørjumfall er skeivt í (10a), og at 36,2% góðtaka hvønnfall: **við valplakatirnar** (10b). Var eingin variatiún, skuldi eingin góðtikið (10b), og eingin átti at sagt, at **við valplakatunum** var skeivt.

- (10) a. Løgreglan heldur eitt vakið eygað **við valplakatunum** í Havn
JA: 77,4% NEI: 21,6%
- b. Løgreglan heldur eitt vakið eygað **við valplakatirnar** í Havn
JA: 36,2% NEI: 62,8% (Petersen, 2014)

Tá ið talan er um *fyri*, hava vit funnið variatiún, (11), ið er úr útvarpstíðindunum (24/07/2013):

- (11) ...at kanna, um tað var heimild **fyri hasa milliónina**

Spurningurin er, hvussu stór variatiúnin eftir fyrisetingar er. Um ein broyting er ávegis, so er spurningurin eisini, hví? Ein frágreiðing kann vera, at tey yngru nýta meira hvønnfall enn hvørjumfall. Spurningurn er so aftur, hví so er? Er tað tí tey hava størri samband við enskt? Ella eru grundirnar at finna í málbygnaðinum? Ella kann grundin vera, at tað sosiala netverkið er broytt? T.e., at tey yngru ikki hava eins tætt samband við tað eldra ættarliðið sum eitt nú ættarliðið, sum í dag er uml. 50 ár og tey, sum eru eldri aftur? Vit koma inn á netverk sum eina frágreiðing í *Niðurstøða og umrøða*.

Samanumtøka: Hvørjumfallið verður ikki eins nóg nýtt í føroyskum í dag, sum tað hevur verið. Tað er ikki longur til í hesum førum: *seks ferðir* (ikki **ferðum*) *størri enn...*, sbr. íslendskt *sex sinnum størri en...* Heldur ikki í *eg*

verði ikki kaldur, sbr. íslenskt *mér verður ekki kalt*. Grundliðurin hevur her tann semantiska leiklutin tolandi/tema. Í føroyskum mugu vit hava: *vit bíðaðu eftir, at kuldin linnaði*, sbr. íslenskt *við bíðum eftir at óveðrinu linnti* (Jónsson, 2009: 206-207). Í íslenskum krevur *linnti* hvørjumfall, *óveðrinu*. Í føroyskum ber tað ikki til. Ístaðin nýta vit hvørfall: *kuldin*.¹

Tá ið talan er um grundlið í tolsagnarsetningum, er hvørjumfalli í ferð við at hvørva, sbr.: *maðurin varð hjálptur* (fyri: *manninum varð hjálpt*) (Eythórsson, 2010). Eisini er hvørjumfallið minkandi í ópersónligum setningum sum *mær dámar mjólk* til *eg dámi mjólk* (Petersen, 2002; Jónsson & Eythórsson, 2005). Tá ið talan er um eitt beinleiðis ávirki eftir sagnorð, sum krevja hvørjumfall, er variatióin at síggja, soleiðis at tað ber til at hoyra *náa toppin* og *náa toppinum*. Henda broytingin kann fara at taka fleiri ættarlið. Hvørjumfallið er varðveitt í mynstrum sum: *Jón gevur Frelsunarherinum klæðini* (Petersen, 2010: 122). Her er *Frelsunarherinum* tað óbeinleiðis ávirkið og *klæðini* er tað beinleiðis ávirkið. Tó skal nevast, at fólk her góðtaka variatióin, soleiðis at tað ber til at hava *Jón gevur klæðini til Frelsunarherin*, og eisini setningar sum *Jón selur bókina til mín* (Petersen, 2010). Fiebig (2012) gevur eina neyva gjøgnumgongd av slíkum mynstrum í føroyskum, og hon vísir, at vit her hava variatióin ímillum sagnorð + óbeinleiðis ávirki + beinleiðis ávirki (*geva fiskimonnum skattalætta*) og sagnorð + ávirki + fyrisetingarheild (*geva skattalætta til fiskimenn*).

Tá ið talan er um fyrisetingar, sum stýra hvørjumfalli, hevur verið sagt, at tað vanligu er soleiðis, at her stendur hvørjumfallið sterkt, Sandøy (2005) og Jónsson (2009). Vit fara í hesi greinini at vísa, at tað eisini er ein viss variatióin her, sjálvt um tað er soleiðis, at hvørjumfallið enn er sterkt her. Til samanberingar skal nevast, at í einum norskum málføri var hvørjumfallið nýtt 14 ferðir eftir sagnorð, 7 ferðir eftir lýsingarorð, 6 ferðir sum eitt óbeinleiðis ávirki, 451 ferðir obligatoriskt eftir fyrisetingar og 1385 ferðir merkingarliga stýrt eftir fyriseting (tá er talan um eitt nú hvørjumfall + VERAN Á STAÐI), (Sandoy, 2012: 265). Hetta er úr einum korpusi yvir samrøður frá Midøya í Romsdali. Væl kann hugsast, at nakað líknandi verður støðan í føroyskum um nøkur ættarlið.

4. Fyrisetingin fyri

Barnes (2001[1981]) hevur eina neyva lýsing av, hvussu *fyri* er nýtt í føroyskum. Her býtir hann upp í ymiskar merkingarbólkar og vísir, nær talan er um hvønn- og hvørjumfall. Tað, sum merkingarliga eyðkennir *fyri* + hvørjumfall er ‘the notion of two things in a fixed position, the one in front of the other.’ Hetta er í øllum merkingarbólkum uttan tí, hann nevnr Connective² (Barnes, (2001[1981]):

49). Vit skulu her stutt fara ígjøgnum *fyri* + hvørjumfall við støði í Barnes (2001[1981]).

Dømi um nýtslu eru í (12a), (12b) og (12c). Tað fyrsta mynstrið við *fyri* + hvørjumfalli er við staðarmerking (Locational). Í (12b) er talan um nærveru (Presence). Í (12c) er talan um 'tíð síðani' (Time Ago).

- (12) a. Teir stóðu **fyri rættinum** (Stað)
 b. Latið okkum nú syngja ein sálm **fyri brúðarparinum** (Nærvera)
 c. Tað hava teir til fulnar prógva[ð] **fyri langari tíð síðan** (Tíð síðani)

Setningurin í (12b), 'nærvera' merkir, at eitthvørt er sagt ella er gjørt 'in the presence of (i.e. before) an animate³ being (occasionally an inanimate object)' (Barnes, 2001[1981]: 37). Í (12b) má brúðarparið vera nærverandi; tey mugu vera til staðar. 'Tíð síðani' merkir, at tátíðin verður mátað sum fjarstøða frá nútíðini (Barnes, 2001[1981]: 39). Í øllum førum í (12) er talan um, at eitthvørt er undan einhvørjum øðrum, og slík merking er eisini í 'undan í tíð' (Time conjunctive):

- (13) Bjørn gjørdi tað, ið aðrir hava gjørt **fyri honum**

Fimta merkingin av *fyri* + hvørjumfall er 'Prepared' (Barnes, 2001[1981]: 40). Tað, sum eyðkennir henda merkingarbólkin, er, at eitthvørt er til reiðar og bíðar eftir at taka ímóti einhvørjum. Ella at eitthvørt 'is facing the arrival of someone or something else'. Her er tað soleiðis, at annað er framman *fyri* hitt í tíð og/ella staði, (Barnes, 2001[1981]: 40). Dømi er:

- (14) Fólkið var so lítið fyribúgvíð **fyri hesi nýggju læruni** (Til reiðar)

Komið verður so til merkingarbólkin 'Obstructed'. Talan er her um:

...an animate being, an inanimate object or a process that is obstructed or inhibited in the way described by the verb, noun or adjective phrase"

(Barnes, 2001[1981]: 41).

Serliga er hetta nýtt við sagnorðum, sum hava eina KRÓGVA-merking, og sum dømini vísa, er talan um 'at krógva' í (15):

- (15) Tað skal helst dyljast **fyri fólki**

Ein merkingarbólkur er ‘Obstructive’. Her er talan um eina hindring ella eina forðing, men nú kann talan vera um hindring av ótøkiligum hugmyndum:

(16) Men vei tann spógva, ið fellur **fyri aldurðómsins skarndíki**

‘Reactive’ verður nýtt í:

(17) ...ansurin **fyri móðurmálinum** var vaknaður

Barnes (2001[1981]: 44) hevur hendan bólkin, tí *fyri* + hvørjumfall hevur eina merking, sum sigur frá ‘emotional or intellectual involvement’. Merkingin í hesum mynstrum er, sigur Barnes (ibid) ‘to respond (in the way specified) with the feelings or the mind to (i.e. when confronted by) an external impression’. Mynstrini við *fyri* + hvørjumfalli við REACTIVE-merking hava allar okkurt við tilvitsku at gera; tær fevna um áhuga, umsorgan, sympati, virðing, kærleika fyri onkrum, gleði, ótta ella vanvirðing. Í (17) er talan um tilvitsku um føroyskt.

Í (18) er ein endamálsmerking (Purposive):

- (18) a. Hann bardist **fyri æru síni**
 b. ...so hugað var hon í strevinum **fyri teimum**

(Barnes, 2001: [1981]: 46)

Tann síðsta merkingin við *fyri* + hvørjumfalli er ‘Connective’. Talan er her um mynstur, har *fyri* er so at siga tómt; tann einasta funktióin, fyrisetingin hevur, er, at hon er sambindandi (connective) (Barnes, 2001: [1981]).

(19) ...hann sum hevði so nógv, at hann neyvan fekk beint **fyri øllum sjálvur**

Í somu grein hevur Barnes eisini dømi við *fyri* + hvønnfalli. Vit fara ikki at taka tey dømini ígjøgnum her. Hin áhugaði lesarin kann leita til Barnes (2001[1981]) ella Thráinsson o.fl. (2004: 168-169). Vit spyrja í hesi greinini, um nýtslan av hvørjumfalli minskar sum stýring, meðan hvønnfalsnýtslan økist tilsvareandi eftir fyrisetingina *fyri*. Spurt verður um hví og hvar hesin munurin er. V.ø.o. leita við eftir einum mynstri og eini frágreiðing, har vit hava nýtt eitt samfelagsmálvísindaligt háttalag, har hypotesa okkara er, at variatióin er knýtt at aldri.

5 Kanningarúrslit

Tann mest áhugaverdi brigdilin er 'aldur', tí at ofta svara teir ymsu aldursbólkarnar rættiliga ymiskt upp á teir ymsu spurningarnar, og tí koma áhugaverd aldurstreytað svarsmyndur fram í kanningini

5.1 Stað

Tann merkingarbólkurin, sum Barnes (2001[1981]) kallar *Locational*, t.e., *fyri* + STAÐ/hvørjumfall, er kannaður í s3 (*Í dag stóðu triggjar konur fyri rættinum ákærdar fyri at hava koyrt við kenning*), og í s18 (*Janus stóð framman fyri honum*). Teir tilsvarendi 'skeivu' hvønnfalssetningarnir eru s12 (*í dag stóðu triggjar konur fyri rættin, ákærdar fyri at hava koyrt við kenning*), og s22 (*hann stóð framman fyri hann*). Í s3 er tað hvørjumfall, sum er tað rættara, t.e. *fyri rættinum*, og talva 3 vísir, at tað yngra ættarliðið í stóran mun nýtir hvønnfall.

Talva 3. Setningur 12. Í dag stóðu triggjar konur *fyri rættin*, ákærdar fyri at hava koyrt við kenning. Tølini í tí ovasta bjálkanum standa fyri ári, t.e. heimildarfólk, sum eru millum 14 og 17 ára gomul; tey, sum eru millum 20 og 45 og tey sum eru frá 60 og uppeftir.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	41,8	40,7	11,8
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	8,2	11,1	2,9
Setningurin er ivasamur	11,2	18,5	8,8
Setningurin er skeivur	34,7	25,9	67,6
Ikki svarað, ivasamt	4,1	3,7	8,8
Tils.	100,0	100,0	100,0
N = 159	98	27	34
Chi = 19,229			
p = 0,0137			

Munurin millum ættarliðini er signifikantur (0,0137), og tað eru teir báðir yngstu aldursbólkarnir, sum góðtaka hvønnfall, meðan tey eldru ikki góðtaka setningin í sama mun. Heili 67,6% av teimum elstu góðtaka ikki setningin. Leggjið merki til, at 41,8% av 14-17 ár góðtaka setningin, og 40,7% av 20-45. Her vísir aldursbrigdilin týðiligan mun. Men hetta er ikki øll søgan, tí s22 *hann stóð framman fyri hann* vísir lítila og onga undirtøku:

Talva 4. Setningur 22. Hann stóð framman *fyri hann*.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	16,3	14,8	17,6
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	6,1	3,7	0,0
Setningurin er ivasamur	11,2	11,1	5,9
Setningurin er skeivur	61,2	70,4	73,5
ikki svarað, ivasamt	5,1	0,0	2,9
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 5,257			
p = 0,7298			

Ein møgulig frágreiðing er, at vit her hava fornavnið, meðan so ikki er í s12. Møguliga kann ein orsök vera, at hvønnfallið er rætt í summum førum, t.d. „eg gekk framman fyri hann.“

Tá ið talan er um s3 í dag stóðu triggjar konur *fyri rættinum ákærðar fyri at hava koyrt við kenning*, eru tøluni:

Mynd 5. Í dag stóðu triggjar konur *fyri rættinum* ákærðar fyri at hava koyrt við kenning

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	45,9	33,3	55,9
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	18,4	14,8	5,9
Setningurin er ivasamur	10,2	25,9	8,8
Setningurin er skeivur	16,3	22,2	23,5
Ikki svarað, ivasamt	9,2	3,7	5,9
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 10,809			
p = 0,2128			

5.2 Tíð síðani

Ein merkingarbólkur har *fyri* stýrir hvørjumfalli er TÍÐ SÍÐANI/TIME AGO. Her ‘eiga’ vit at hava hvørjumfall, s19 *fyri einari viku síðani fór skipið avstað til Danmarkar*. S9 varð eisini kannaður, t.e. *fyri eina viku síðani fór skipið avstað til Danmarkar*.

Talva 6. Setningur 9. *Fyri eina viku síðani* fór skipið avstað til Danmarkar.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	43,9	29,6	23,5
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	6,1	3,7	8,8
Setningurin er ivasamur	3,1	14,8	2,9
Setningurin er skeivur	45,9	48,1	64,7
Ikki svarað, ivasamt	1,0	3,7	0,0
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 13,690			
p = 0,0902			

Og røtt hvørjumfalsnýtsla:

Talva 7. Setningur 19. *Fyri einari viku síðani* fór skipið avstað til Danmarkar.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	88,8	88,9	79,4
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	2,0	7,4	8,8
Setningurin er ivasamur	2,0	3,7	0,0
Setningurin er skeivur	2,0	0,0	8,8
Ikki svarað, ivasamt	5,1	0,0	2,9
Tils.	100.0	100.0	100.0
N= 159	98	27	34
Chi = 10,958			
p = 0,2041			

5.3 Til reiðar (Prepared)

Barnes (2001 [1981]: 40) hevur ein merkingarbólk, sum hann kallar *prepared*. Talan er um merkingar sum ‘pláss fyri’ (...*tað er yvirhøvdur pláss fyri børnum í trafikkinum í Havnini*). Eisini er tað nýtt við merkingini ‘til reiðar til eitthvørt’, og tað er hendan merkingin, sum er í setningi 8: *Fólkið var so lítið fyri hesa nýggju læruna, sum kom inn í landið*. Leggið merki til, at her er hvønnfall nýtt í staðin fyri tað rættara hvørjumfall.

Talva 8. Setningur 8. Fólkið var so lítið **fyri hesa nýggju læruna**, sum kom inn í landið.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	25,5	14,8	11,8
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	25,5	14,8	14,7
Setningurin er ivasamur	25,5	14,8	17,6
Setningurin er skeivur	21,4	51,9	55,9
Ikki svarað, ivasamt	2,0	3,7	0,0
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 19,373			
p = 0,0130			

Her minkar undirtøkan fyri setninginum upp gjøgnum aldursbólkarnar frá 25,5 % hjá teimum 14-17 ára gomlu til 11,8 % hjá teimum omanfyri 60 ár. Og ein tilsvarendi vøkstur er at síggja hjá teimum, sum siga, at setningurin er skeivur. T.e., 21,4 % av teimum yngstu siga, hann er skeivur, meðan 55,9 % av teimum elstu siga, at hann er skeivur. Munurin er heilt signifikantur ($p=0,013$). Hetta eru áhugaverd tøl, tí at tey stuðla upp undir okkara hugsan um, at tey yngri í størri mun hava lyndi til at góðtaka hvønnfall enn hvørjumfall samanborið við tey eldru.

Talva 9. Setningur 17. Fólkið var so lítið **fyri hesari nýggju læruni**, sum kom inn í landið.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	31,6	44,4	41,2
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	15,3	14,8	11,8
Setningurin er ivasamur	17,3	7,4	17,6
Setningurin er skeivur	29,6	33,3	20,6
Ikki svarað, ivasamt	6,1	0,0	8,8
Tils.	100	100	100
N= 159	98	27	34
Chi = 6,145			
p = 0,6310			

Tann tilsvarendi setningurin við hvørjumfalli, setningur 17, vísir at tey ungu eisini hava eitt virkið hvørjumfall, t.e., at variatióin er ímillum føllini.

5.4 Hindrað (Obstructed)

Tað, sum eyðkennir 'obstructed' bólkin, er, at ein hindring ella forðing er onkustaðni, sum í s. 7 *Tað skal helst dyljast fyri fólkinum*. Her gongur eitt týðiligt mark millum teir báðar yngru aldursbólkarnar øðrumegin og tey elstu hinumegin, frá 19,4 % til 73,5 %. Setningurin *Tað skal dyljast fyri fólki* er tann rætti setningurin, og kortini siga bara 19,4% av teimum yngstu, at hann er rættur.

Talva 10. Setningur 7. *Tað skal dyljast fyri fólkinum*.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	19,4	37,0	73,5
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	40,8	29,6	14,7
Setningurin er ivasamur	27,6	22,2	2,9
Setningurin er skeivur	7,1	7,4	5,9
Ikki svarað, ivasamt	5,1	3,7	2,9
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 34,707			
p = 0,0000			

Hesi tøluni kunnu tulkast upp á ymsar mátar, men tey skulu síggjast í mun til svarini, sum verða givin til svarmøguleika 2 *Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann sjálv/ur*, tí har síggja vit ta øvutu gongdina, nevnliga, at tøluni minka upp gjøgnum aldursbólkarnar, og tað merkir helst, at tey yngstu ikki halda svarmøguleika 1 vera ógrammatiskan, men at setningurin sum heild er av slíkum slag, at tey ungu ikki brúka hann – helst er tað orðið *dyljast*, sum tey ungu ikki brúka⁴. Munirnir eru sera signifikantir ($p=0,0000$). Samanbera vit henda setningin við hvønnfalssetningin „*Tað skal helst dyljast fyri fólkið*“, síggja vit ta øvutu gongdina, nevnliga, at tey positivu tøluni (svarmøguleiki 1) minka upp gjøgnum aldursbólkarnar frá 31,6 % hjá teimum yngstu til 17,6 % hjá teimum yvir 60 ár, meðan tøluni fyri „setningurin er skeivur“ vaksa stigvíst upp gjøgnum aldursbólkarnar frá 19,4 % til 67,6 %.

Talva 11. Setningur 16. Tað skal helst dyljast **fyrí fólk**ið.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	31,6	22,2	17,6
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	21,4	25,9	5,9
Setningurin er ivasamur	22,4	11,1	2,9
Setningurin er skeivur	19,4	40,7	67,6
Ikki svarað, ivasamt	5,1	0,0	5,9
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 32,257			
p = 0,0001			

Hesi tøluni kundu bent á, at tað er ein samanhangur millum svarini á tann hátt, at tey yngstu góðtaka mest hvønnfallið, meðan tey elstu brúka mest hvørjumfallið í hesum setningi, og soleiðis hoyrir hvønnfallið í hesum setninginum til málið hjá tí yngra ættarliðnum. Henda tulkning fær stuðul frá teirri sannroynd, at 22,2 % av miðbólkinum (20-45) siga, at hesin setningurin er rættur.

Frá føroyskum skriftmáli á tíðindaportalinum www.in.fo hava vit:

- (20) Nordic Playlist, nýggjasta átakið fyrí útbreiðsluna av norðurlendskum tónleiki er stongt **fyrí føroyingar, grønlendarar og álendingar** www.in.fo (heintað: 09/01/2014).

Hetta er eitt greitt dømi um, at hvønnfall verður nýtt fyrí hvørjumfall við hindranarmerking.

5.5 Reaktiv

Av tí at vit ikki vita nakra týðing fyrí henda bólkin, hava vit valt at nýta heitið hjá Barnes (2001[1981]), t.e. Reactive > Reaktiv. Talan er um, at fólk eru kensluliga el. intellektuelt blandað upp í eithvørt sum í *Ansurn fyrí móðurmálinum* varð *vaknaður*. Tann tilsvandi hvønnfalssetningurin, *Ansurn fyrí móðurmálið* var *vaknaður*, vísir, at svarmøguleikin *Setningurin er skeivur* veksur stigvíst upp gjøgnum aldursbólkarnar. Bara 30,6 % av næmingunum í framhaldsdeildini siga, at setningurin er skeivur, meðan tað tilsvandi talið hjá teimum í Tilhaldinum liggur heilt uppi á 76,5 %. Hesin munur er heilt signifikantur ($p=0,0015$).

Talva 12. Setningur 6. Ansurn *fyri móðurmálið* var vaknaður.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	15,3	7,4	11,8
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	20,4	22,2	2,9
Setningurin er ivasamur	29,6	29,6	8,8
Setningurin er skeivur	30,6	37,0	76,5
Ikki svarað, ivasamt	4,1	3,7	0,0
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 25,031			
p = 0,0015			

Við hvørjumfalli eru tølini hesi:

Talva 13. Setningur 15. Ansurn *fyri móðurmálinum* var vaknaður.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	42,9	48,1	82,4
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	25,5	14,8	2,9
Setningurin er ivasamur	17,3	11,1	5,9
Setningurin er skeivur	14,3	22,2	8,8
Ikki svarað, ivasamt	0,0	3,7	0,0
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 24,078			
p = 0,0022			

Sum sæst, er eisini variatióin her, og eru 42,9% av 14-17 ára gomlu, sum halda, at setningurin er rættur, og 48,1% av teimum í miðbólkinum (20-45).

5.6 Sum er ætlað til endamálið (Purposive)

Merkingarbólkurin stendur fyri, at eitthvørt er ætlað, sum í *hann bardist fyri æru sínari*. Tá ið vit kannaðu setning 4 *Egil Skallagrímsson bardist fyri æruna allan veturin*, t.e. skeivt hvønnfall fyri hvørjumfall, varð úrslitið sum í talvu 14:

Talva 14. Setningur 4. Egil Skallagrímsson bardist *fyri æruna* allan veturin.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	27,6	29,6	35,3
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	24,5	11,1	2,9
Setningurin er ivasamur	25,5	37,0	11,8
Setningurin er skeivur	19,4	14,8	44,1
Ikki svarað, ivasamt	3,1	7,4	5,9
Tils.	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 20,673			
p = 0,0081			

Í setninginum „Egil Skallagrímsson bardist *fyri æruna* allan veturin“ síggja vit, at undirtøkan *fyri* hvønnfalli veksur upp gjøgnum aldursbólkarnar ($p=0,0081$). Her hava enntá tey eldru variatióin; sbr. at tey eisini góðtaka hvørjumfall, „Egil Skallagrímsson bardist *fyri æruni* allan veturin“ ($p=0,001$):

Talva 15. Setningur 14. Egil Skallagrímsson bardist *fyri æruni* allan veturin.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	38,8	33,3	76,5
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	13,3	11,1	2,9
Setningurin er ivasamur	18,4	18,5	8,8
Setningurin er skeivur	28,6	18,5	8,8
Ikki svarað, ivasamt	1,0	18,5	2,9
Tils,	100,0	100,0	100,0
N= 159	98	27	34
Chi = 32,478			
p = 0,0001			

5.7 Concessive/Viðgangandi

Hetta er ein merkingarflokkur, sum Barnes (2001[1981]: 23) setur upp *fyri* hvønnfall. T.e., her eigur *fyri* at taka hvønnfall, sum s21 *men tit eru líka vælkomín fyri tað*. Tað, sum vit her síggja, er, at tey eldru góðtaka *fyri tí* – altso hvørjumfall *fyri* eitt ‘rætt’ hvønnfall. Vit hava ikki nakra frágreiðing til tað, men grundin kann vera, at *fyri + tað/tí* ikki verður fatað sum *fyriseting + stýring*, men heldur sum ein føst orðing við ógreiðari merking:

Talva 16. Setningur 21. Tit eru líka vælkomín *fyri tí*, um tit ikki eru boðin.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	19,4%	22,2%	47,1%
Setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	15,3%	18,5%	11,8%
Setningurin er ivasamur	13,3%	29,6%	2,9%
Setningurin er skeivur	46,9%	29,6%	29,4%
Ikki svarað, ivasamt	5,1%	0,0%	8,8%
Tils.	100.0	100.0	100.0
N= 159	98	27	34
Chi = 21,095			
p = 0,0069			

Setningurin „Tit eru líka vælkomín fyri tí, um tit ikki eru boðin“ vísir, at 25,8 % av teimum spurdu siga, at setningurin er rættur, og her veksur undirtøkan javnt upp gjøgnum aldursbólkar frá 19,4 % hjá teimum yngstu til 22,2 % hjá miðbólkinum til 47,1 % hjá teimum elstu. Munirnir eru heilt signifikantir ($p=0,0069$). Her síggja vit, at hvørjumfalsnýtslan er minst hjá teimum yngstu og størst hjá teimum elstu.

Samanbera vit so við hvønnfalssetningin: *Men tit eru vælkomín fyri tað, um tit ikki eru boðin*, síggja vit, at bara ein lítil partur av teimum 14-17 ára gomlu (10,2 %) sigur, at setningurin er skeivur, meðan tey tilsvarendi tøluni fyri hinar aldursbólkar liggja nógv hægri, ávikavist 29,6 og 17,6 %.

Talva 17. Setningur 1. Men tit eru vælkomín *fyri tað*, um tit ikki eru boðin.

	14-17	20-45	60+
Setningurin er rættur	32,7%	37,0%	29,4%
setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann	26,5%	14,8%	23,5%
setningurin er ivasamur	25,5%	18,5%	23,5%
setningurin er skeivur	10,2%	29,6%	17,6%
ikki svarað, ivasamt	5,1%	0,0%	5,9%
Tils.	100.0	100.0	100.0
N= 159	98	27	34
Chi = 8,867			
p = 0,3537			

6. Umrøða og niðurstøða

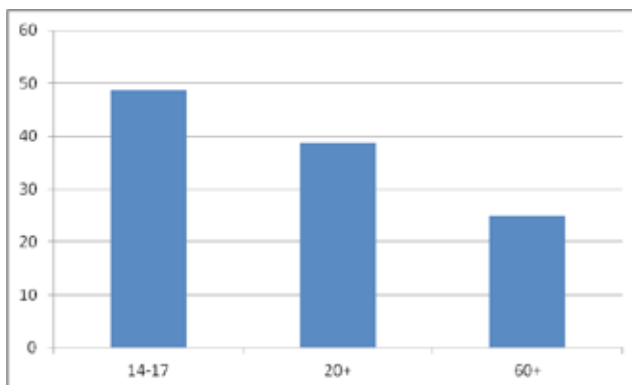
Tað eru tey yngru, sum hava meiri hvønnfalsnýtslu. Tá tað eru slíkir systematiskir munir millum aldursbólkar, kann tað geva ábendingar um, at fallnýtslan eftir *fyri* er ymisk hjá fólki í ymiskum aldri.

Um svars­møguleiki 1 (setningurin er rættur) og svars­møguleiki 2 (setningurin er rættur, men eg hevði ikki nýtt hann sjálv(ur)) verða lagdir saman, eru tøl­ini í prosentum:

Talva 18. Hvussu nógv halda hvønnfall vera rætt?

14-17	20-45	60+	Setningar í hvønnf.
50,0	51,8	14,7	<i>fyri rættin</i>
50,0	33,3	32,3	<i>fyri eina viku síðan</i>
51,0	29,6	26,5	<i>fyri hesa nýggju læruna</i>
53,0	48,1	23,5	<i>dyljast fyri fólki</i>
35,7	29,6	14,7	<i>ansurin fyri móðurmálið</i>
52,1	40,7	38,2	<i>bardist fyri æruna</i>

Verður miðtalið tikið av tølunum í talvuni omanfyri, sæst, at tað er ein lækking frá teimum yngstu til tey elstu.

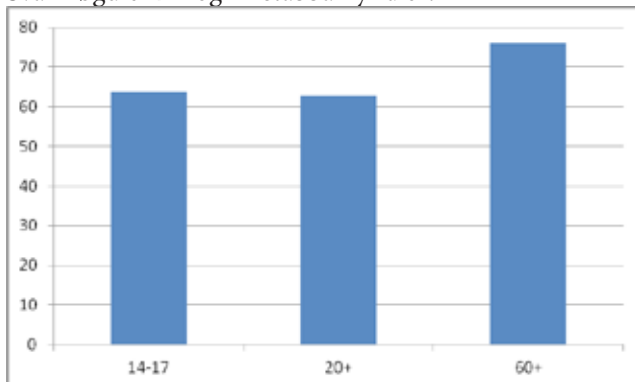
Mynd 1. Miðtalið av svars­møguleika 1 og 2 (t.e. talva 18). Her hava vit plussað tøl­ini niðureftir undir hvørjum aldursbólki sær. Tað gevur t.d. 291 hjá teimum yngstu. Hetta er býtt við við 6 (t.e. teir seks setningarnir, sum eru nevndir í talvu 18, ytst til høgru).

Verður tað sama gjørt við *fyri* + rætt hvørjumfall, so eru tølini hesi:

14-17	20-45	60+	Setningar í hvmf.
64,3	48,1	61,8	<i>fyri rættinum</i>
90,8	96,3	88,2	<i>fyri einari viku síðani</i>
46,9	59,2	53	<i>fyri hesari nýggju læruni</i>
60,2	66,6	88,2	<i>dyljast fyri fólkinum</i>
68,4	62,9	85,3	<i>Ansurin fyri móðurmálinum</i>
52,1	44,4	79,4	<i>bardist fyri æruni</i>

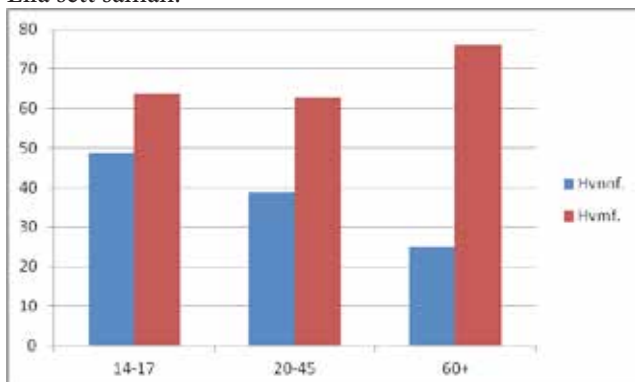
Talva 19: Fyri + rætt hvørjumfall. Her er prosentíð roknað út av svarsmøguleika 1 (setningurin er rættur) og svarsmøguleika 2 (setningurin er rættur, men eg hevði ikki brúkt hann sjálvur).

Svarmøguleiki 1 og 2 í stabbamynd er:

Mynd 2. Fyri + rætt hvørjumfall. Her eru tølini niðureftir plussaði saman og dividerað við seks.

Ella sett saman:

Mynd 3. Hvønn- og hvørjumfall. Her er miðaltalið av svarsmøguleika 1 og 2 roknað út. Hvønnfall er í teimum bláu stabbunum; hvørjumfall í teimum reyðu.

Í aldursbólkinum 14-17 ár eru tað 48,6%, sum góðtaka hvønnfall (fyri hvørjumfall), samstundis sum tey góðtaka hvørjumfall (63,7%). Munurin er 15,1%. Tað vísir, at hvørjumfallið enn er livandi hjá hesum aldursbólkinum.

38,8% av teimum, sum eru 20-45 góðtaka hvønnfall (fyri hvørjumfall); í hesum aldursbólkinum góðtaka 62,8% hvørjumfall. Munurin er 24%.

Tey elstu eru ikki so fegin um hvønnfall (fyri hvørjumfall), sbr. at talið er 24,9%; tá ið talan er um tað rætta hvørjumfallið, er talið hjá teimum 75,9%. Munurin er 51%.

Tað, sum vit síggja, er, at fólk hava tvær mállæru, also vit hava syntaktiska diglossia, (Kroch, 2001). Mállæra 1 (hvørjumfall) og mállæra 2 (hvørjumfall og hvønnfall) kappast, og tað kann vera, at mállæra 2 nýtir hvønnfall í vissum sosialum umhvørvum, og hvørjumfall í øðrum sosialum umhvørvum. Nýtlan kann sostatt vera ymisk í ymiskum sosialum registarum, sbr. eisini Kroch (2001: 702), sum tosar um eina kapping ímillum brigdlarnar.

Vit síggja variatióin í viðberarflatuni millum mállæru 1 og mállæru 2, og henda variatióin kann vera treytað av ytri umstøðum. Hetta vita vit ikki, og tað er ringt at fáa tað kannað. Tað kundi verið gjørt við at givið teimum yngru heimildarfólkunum eina mikrofon um hálsin í ein dag og síðani kannað, um vit funnu munir í *fyri* + hvønn/hvørjumfall alt eftir, hvønn tey tosaðu við⁵.

Tá ið sagt verður, at fyrisetingar eru rættiliga stöðufastar falli viðvíkjandi, so passar tað í stórum dráttum, men ikki altíð. Har sum bólkarnir eru týðiliga atskildir reint merkingarlíga, er fallsamanbland ikki vanligt. Málbrúkarar siga ikki **eg fari í bátinum* og heldur ikki øvut *eg eri í bátin*. Her eru merkingarnar eintýddar við tilsvareandi fastari fallnýtslu. Hvønnfall verður nýtt, tá ið talan er um VERAN Á EINUM STAÐ (*eg eri í bátinum*), og hvørjumfall er nýtt, tá ið talan er um RØRSLU TIL EITT STAÐ (*eg fari í bátin*). Tá ið hugt verður at *fyri* og teimum ymisku merkingunum, so eru tær als ikki so eintýddar, hóast Barnes (2001[1981]) sigur, at talan er um eitthvørt, sum er framman fyri eitthvørt annað í *fyri* + hvørjumfall. Men tað kann vera ringt at síggja hesa merkingina í eitt nú *fólki var so lítið fyri hesari nýggju læruni*. At merkingarbólkarnir ikki altíð eru so greiðir hjá fyrisetingini *fyri* kann vera viðvirkandi til, at bland kemur í, ella um ikki annað, at tað lættari kann koma bland í, og at slíkt bland ikki er við eitt nú fyrisetingini *í* + STAÐ og RØRSLU í døminum, sum vit nevndu. Har sum *fyri* + hvørjumfall hevur eina greiða merking, síggja vit eisini nógva rætta nýtlan. T.d. *fyri einari viku síðani*, sum hevur eina tíðarmerking. Við svarsøguleika 1 og 2 søgdu 90,8% av teimum 14-17, at tey góðtóku setningin; 96,3% av teimum frá 20-45, og 88,2% av teimum, sum vóru frá 60 og uppeftir. Tá ið talan var um eina ógreiðari merking sum *fólkið var so lítið fyri hesari nýggju læruni*, tá

minkar talið: (14-17: 46,9%; 20-45: 59,2% og 60+: 53,0%). Vit skulu her nevna, at Knudsen (1967) og Barðdal (2001) vísa á, at skipanin við hvørjumfalli var rættiliga fløkt í norrønum, t.e.: ‘det semantiske skiljet mellom kasus var svært uryddlig alt i norrønt’, sbr. eisini Sandoy (2012: 259). Og hetta hevur verið nevnt sum ein frágreiðing uppá, at fallið kundi detta burtur, tá ið nýggj ættarlið skuldu læra málið (Sandoy, *ibid.*). Tað er tað sama, sum vit síggja í *fyri* + hvønnfall. Har merkingin er ógreið, hava heimildarfólk lyndi til at góðtaka bæði hvønn- og hvørjumfall.

Men hetta er ikki øll søgan. Vit hava víst, at tey yngru yvirhøvur góðtaka hvønnfalsnýtslu, hóast tey eisini hava hvørjumfall – t.e. tey hava variatión, tí tey hava eina grammatikk, sum loyvur báðum føllum í vissum merkingarbólkum. Ein áhugaverdur spurningur er, um tær aldurstreytaðu broytingarnar kunnu setast í samband við broytingar í samfelagsbygnaðinum, soleiðis at skilja, at familjan er ikki so nógv saman í dag sum fyri til dømis 30-40 árum síðani, og als ikki sum støðan var hjá teimum, sum í dag eru 60+, tá ofta fleiri ættarliði búðu undir sama taki. Tað er ikki óhugsandi, at broytingar í málnýtslu (í hesum føri fallnýtslu) hjá teimum ungu kunnu setast í samband við, at børn verða í dag í stóran mun uppald á stovni (vøggustovi, barnagarði, skúla, frítíðarskúla), meðan tey fyrr vóru fyri størri ávirkan heimanífrá, frá foreldrum og ommum abbum. Tað merkir, at broytingar, sum henda í málinum hjá børnum, hava í dag størri móguleika fyri at breiða seg skjótt í tí sosiala netverkinum, meðan hesin móguleikn var væl minni fyrr, tá ið tey vaksnu í størri mun „høvdu eftirlit“ við málinum hjá sínum børnum og kundu rættleiða tey. Hetta kann lýsast soleiðis:

	14-17	20-45	60+
Stødd	Lítið	Lítið	Lítið
Netverk	Leyst	Leyst	Tætt
Málamót	Nógv (enskt, danskt)	Nógv (enskt, dansk)	Nógv (dansk)

Fyri fjóruti árum síðani vóru fáir barnagarðar, og tað var vanligt, at mamman var heimagangandi. Fyri 50 til 60 árum síðani var støðan tann, at tað vanliga var soleiðis, at fleiri fólk búðu undir sama taki, og at tætt samband var ímillum ættarliðini. Henda broyting í netverki kann vera viðvirkandi til at skilja tær broytingar og ta variatión, sum vit í dag uppliva, og sum lýst er í hesi grein. Netverksbroytingin kann móguliga seta gongd á broytingina ella skumpa undir hana. Tær málsligu royndirnar, sum tey yngru nú hava, eru annarleiðis. Hetta førir við sær, at roknast kann við broytingum, og tað er júst tað, ið vit síggja.

Loksins skal sigast, at eitt annað, sum møguliga kann hava týðning, er, at hetta ættarliðið hevur nógv samband við tvey onnur mál, danskt og enskt, og kann sjálvandi hava ávirkan á føroyskt. Spurningurin er so, hví tey so ikki velja ein form, sum er ómarkaður fyri fall, sbr. enskt, har fall ikki er markað uttan *s*-formarnir sum í *the man's house*. Tað er einfalt tí, at vit enn hava trý föll, og hava lyndi til hvønnfall > hvørjumfall, har tað fyrra verður valt framum.

Hetta er úrslit av eini gransking av hvørjumfalli í føroyskum, og her er nógv eftir at gera. T.d. er neyðugt at fara neyvt ígjøgnum, hvar hvørjumfall (og hvønnfall) hava eina greiða merking, og hvar slík ikki er. Tað kann vera ein viðvirkandi forkláring til, hví ein broyting hendir, sbr., tað, ið nevnt er omanfyri. Men ein annar spurningur, sum stingur seg upp, er, um ein broyting er ávegis, sum byggir á tídd. Í Midøya (Noregi) er tað tídd, sum spælir inn, t.e. samband við onnur málføri uttan hvørjumfall (Sandøy, 2005). Hetta ger at málbrúkarin hevur mállæru 1 við hvørjumfalli, og hvønnfalli og mállæru 2 uttan hvørjumfall, og tíddin av fleiri hvønnföllum frá mállæru 1 og mállæru 2 ger, at hvørjumfallið hvørur. Í einum føroyskum samanhangi er her talan um eitt málámót við danskt og í vaksandi mun eisini við enskt hjá teimum ungu.

Tilvísingar

- Allen.C. I. 2008. *Genitives in Early English. Typology and Evidence*. Oxford University Press. Oxford.
- Barðdal, J. 2001. *Case in Icelandic. A synchronic, diachronic and comparative approach*. Lundastudier i nordisk språkvitenskap A 57. Lund.
- Barnes, M. 2001[1981]. The semantics and morphological case government of the Faroese preposition *fyri*. *Faroese Language Studies*. Novus. Oslo.
- Braunmüller. K. 2001. Morfologisk typologi og færøsk. Í Kurt Braunmüller & Jógvan í Lon Jacobsen (ritstj.). *Moderne lingvistiske teorier og færøsk*, 67-88. Novus. Oslo.
- Eyðtórsson, T. 2010. Varðveisla falla í þolmynd í íslensku og færeysku-ásamt nokkurum samanburði við norsku og ensku.
- Fiebig, J. 2012. At geva fiskimonnum skattalætta. At geva skattalætta til fiskimenn. En undersøkelse av ditransitive konstruktioner i færøysk skriftspråk. MA ritgerð. ILN. Universitetet I Oslo.
- Hawkins. J. 2004. *Efficiency and Complexity in Grammars*. Oxford University Press. Oxford.
- Jónsson, J. G. and Pétursdóttir, K. Th. 2010 Þágufallsandlög með lýsingarorðum í íslensku og færeysku. Í Magnús Snædal og Turið Sigurðardóttir (ritstj.) *Frændafundur*, 91-109. Hugvísindastofnun. Reykjavík.

- Jónsson, J. G. 2009. Verb classes and dative objects in Insular Scandinavian. Í Jóhanna Barðdal og Shobhana L. Chelliah (ritstj.). *Role of Semantic, Pragmatic, and Discourse Factors in the development of Case*, 203-224. John Benjamins. Amsterdam.
- Jónsson J. G. and Eythórsson, Th. 2005. Variation in subject case marking in Insular Scandinavian. *Nordic Journal of Linguistics* 28: 223-245.
- Knudsen, T. 1967. *Kasuslæra 1. Innledning, nominativ, akkusativ*. Oslo.
- Kroch, A. 2001. Syntactic Change. Í Mark Baltin og Chris Collins (ritstj.). *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, 699-730. Blackwell Publishing. Oxford.
- Labov, W. 1963. The social motivation of a sound change. *Word* 19: 273-309.
- Lockwood, W. B. 1977. *An Introduction to Modern Faroese*. Føroya Skúlabóka-grunur. Tórshavn. [
- Petersen, H. P. 2002. Quircky case in Faroese. *Fróðskaparrit* 50: 63-76.
- Petersen, H. P. 2008. Tann nýggi noktandi boðshátturin í føroyskum, *Íslenskt Mál*, 30: 141-152.
- Petersen, H. P. 2010. The Dynamics of Faroese-Danish Language Contact. Winter. Heidelberg.
- Petersen, H. P. 2014. Variation in Dative in Faroese. (Ms.).
- Petersen, H. P. and Adams, J. 2009. Faroese. A Language Course for Beginners: Grammar. Stiðin. Tórshavn.
- Sandøy, H. 2005. The Dative Case in Old Norse, Modern Norwegian and Modern Faroese. *Papers on Scandinavian and Germanic Language and Culture*. Nowele, 46/47: 227-241.
- Sandøy, H. 2008. Norske syntaktiske „avvik“ i norsk. Í Cecilie Carlsen o.fl. (ritstj.). *Banebryter og brobygger i andrespåksfeltet. En samling i anledning Jon Erik Hagns 60-årsdag*, 179-190. Novus. Oslo.
- Sandøy, H. 2012. Syntaktisk og semantisk styrt dativ. í Unn Røyneland og Hans-Olav Enger (ritstj.) Fra Holtija R til Holting. *Språkhistorisk og språsosiológiske artikler til Arne Torp på 70-årsdagen*: 319-337
- Thráinsson, H. Petersen, H. P., Jacobsen J. í Lon and Hansen, Z.S. 2004. Faroese. An Overview and Reference Grammar. Føroya Fróðskaparfelag. Tórshavn.

Notur:

- 1 Hvørumfallið hevur stundum tikið yvir funktiúnina hjá hvørsfallinum, sum ikki er til í føroyskum. Vit hava tíð *bíða henni* ella *bíða eftir henni*, norr. *bíða* + hvørsfall, og vit hava *ríða hestinum* ella *ríða á/við hestinum*. Í bendingini

er hvørjumfall eisini smátt um smátt fallið burtur sum í norskum. Tí hava vit *eg havi verið yviri hjá teimum gomlu* við forminum *gomlu*. Í málførum (Norðuroyggjum) hevur tann gamla hvørjumfalsendingin verið varðveitt: *eg havi verið yvir hjá teimum gomlum* (Zakariasen, 1969). Eitt annað dømi, har hvørjumfall hevur tikið yvir hvørsfall er *í navni soni teirra* fyrri *í navni sonar teirra*.

- 2 Eitt dømi um Connective er: *hann hevði so nógv, at hann neyvan fekk beint fyri øllum*.
- 3 Animate = ísálan. Hetta verður nýtt um navnorð, sum hava lív og flyta seg. Tí er *maður* og *kona* navnorð við dragnum [ísálaður], og sama við *snigil*, meðan *borð* hevur dragið [úrsálaður] = inanimate.
- 4 Ein 23 ára gamal drongur varð spurður um hetta. Hann kendi orðið sjálvur og visti, hvat tað merkti, men hann ivaðist í, um tey ungu yvirhøvur kenna orðið *dyljast*. Summi kenna tað kanska úr skriftmáli, men brúka tað ikki sjálv.
- 5 H. Sandøy skjýtur upp í viðmerking, at til hevði borið at gjørt tvær ella fleiri systematiskt ólíkar umstøður, har heimildarfólkini tosaðu.